

УДК 316.74:378 – 053.6

В. О. КУДОЯРОВА

ОСВІТА МОЛОДІ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто проблеми формування соціальної безпеки, беручи до уваги освіту молоді як головний фактор забезпечення безпеки держави. Подано теоретичний аналіз понять «молодь», «безпека», «освіта», а також показано кореляцію між поняттями «соціальна безпека» та «освіта».

Ключові слова: освіта, інститут освіти, молодь, безпека, соціальна безпека, соціальний контроль.

Сучасне українське суспільство перебуває в стані трансформації та щодня приймає нові виклики, які дедалі більше загрожують його цілісності й гармонійному розвитку. Події останніх років довели, що питання безпеки є чи не найактуальнішим на сьогодні. Нестабільність суспільства, що виражається в зростанні соціальної напруженості та соціальної незадоволеності, сприяє появі нових ризиків, про які попереджав ще У. Бек. Зокрема, у цьому контексті виникає потреба в комплексному вивченні безпеки молоді, яка зумовлена тим, що молодь відіграє вагомий роль у перетвореннях, які відбуваються в сучасному суспільстві. А оскільки значною частиною молоді є студентство, ми не можемо оминати увагою впливову роль вищої освіти у формуванні особистості молодої людини. У таких умовах актуалізуються пошуки механізмів стабільного та безпечного розвитку суспільства.

Проблеми забезпечення безпеки є предметом вивчення галузей знань багатьох наук. Першими вченими, які взялися аналізувати безпеку як соціальний феномен, були Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель. У ХІХ – на початку ХХ ст. до них приєдналися О. Конт та Г. Спенсер, які вивчали безпеку з погляду позитивізму, та пізніше К. Маркс і П. Б. Струве, які мали ту саму мету, але виходячи з інших методологічних засад. В умовах розвитку суспільних процесів інформаційного та постіндустріального суспільства проблеми безпеки в межах концепції ризиків досліджували У. Бек, Е. Гідденс, Н. Луман, Т. Парсонс, О. Тоффлер [1, с. 8].

У контексті наукового здобутку пострадянських соціологів слід відзначити праці таких учених, які зробили вагомий внесок у розвиток соціології безпеки: О. Вікторова, В. Добренєкова, В. Іванова, В. Ковальова, Ю. Косарева, В. Кузнецова, В. Левашова, Г. Осіпова, В. Серебрянникова, Е. Соломатіна, Ю. Спіцина, Л. Шершенева, Р. Яновський та ін.

Щодо України можемо сказати, що соціологія безпеки зараз перебуває в стані розвитку та розробки теоретико-методологічного базису. У ВНЗ України підготовку професійних кадрів за спеціалізацією «соціологія безпеки» поки ще не проводять. До того ж, проблематика безпеки стала предметом досліджень переважно фахівців економічних та правових наук. Се-

ред українських соціологів спеціалістами у сфері безпеки можемо назвати Л. Бевзенко, О. Гужву, О. Кідіну, В. Ніколаєвського [2, с. 102].

Метою статті є спроба концептуалізації освіти молоді як чинника забезпечення соціальної безпеки держави.

Для досягнення поставленої мети ми здійснимо теоретичну інтерпретацію основних понять, а саме: «безпека», «молодь» та «освіта». Почнемо з поняття «молодь». За визначенням В. Лісовського, молодь – це покоління людей віком від 16 до 30 років, що проходить стадію засвоєння основних соціальних функцій, таких як освітні, культурні, професійні тощо [3, с. 7]. Розвиваючи цю думку, учений робив акцент на ролі процесу соціалізації в житті молоді. В. Добриніна звертає увагу на те, що для визначення поняття «молодь» необхідно враховувати психофізіологічні, економічні та соціальні критерії, адже молоді люди – найдинамічніша частина суспільства, яка проходить стадію формування організму та психіки й водночас не є фізично та духовно сформованою [4, с. 38]. Під кінець ХХ ст. соціологи вже визначали молодь як самостійну соціально-демографічну групу, що має ряд особливостей, які визначаються специфічною позицією в процесі відтворення соціальної структури, здатністю наслідувати та перетворювати сформовані суспільні відносини [5, с. 232]. Від себе додамо, що в сучасному світі молодь є невід’ємною частиною кожного розвиненого суспільства. Студентська молодь, яка навчається у вищих навчальних закладах, становить інтерес як соціальна група, яка відповідно до освітнього рівня, який здобуває, працездатного віку, динамічної соціальної поведінки в найближчому майбутньому посяде місце основної інтелектуальної сили суспільства. Протягом останніх років ця соціальна група постійно опиняється у фокусі уваги науковців та дослідників, адже студенти репрезентують цінності й настрої майбутнього країни та вбирають у себе найбільш значущі соціальні характеристики молоді.

Наступним поняттям, що підлягає нашому аналізу, є «безпека». Традиційно під безпекою розуміють відсутність небезпеки, тобто ситуацію, у якій відсутня будь-яка загроза. Зазначимо, що безпека є багатограним поняттям, яке включає в себе національну, інформаційну, економічну, екологічну, техногенну, фінансову та інші види безпек. У нашій статті ми розглянемо безпеку соціальну. Г. Фомченкова тлумачить соціальну безпеку як сукупність умов, необхідних для збереження соціального порядку та життєво важливих нормативних орієнтацій особистості, суспільства й держави [1, с. 51]. Відповідно до позиції О. Яницького, соціальна безпека молоді є умовою підтримки ідентичності суспільства при трансформаційних змінах, що тривають, оскільки молодь, яка уособлює майбутнє будь-якого суспільства, визначає вектор його подальшого розвитку через свою діяльність, що може бути спрямована як на прогрес, так і на соціальний регрес. Це пов’язано із соціальним розвитком молоді та динамікою зміни її соціального статусу в структурі суспільства [6, с. 24].

У вітчизняних нормативно-правових документах соціальній безпеці не приділено багато уваги. Але в методичних рекомендаціях щодо розра-

хунку рівня економічної безпеки України ми знайшли таке визначення: «соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни» [7].

Підсумовуючи наведені вище визначення, дамо власне пояснення феномена соціальної безпеки. На нашу думку, соціальна безпека – це стан суспільства, який є гарантом повноцінного функціонування всіх соціальних інститутів суспільства, та стабільний розвиток особистості в умовах світу, що трансформується.

Освіта є центральним поняттям праць багатьох учених з різних галузей знань, зокрема соціології. Так, американський соціолог Н. Смелзер зазначав, що освіта є частиною процесу формування особистості. За допомогою цього процесу суспільство передає знання та навички від однієї людини до іншої. У процесі навчання учням транслуються певні культурні цінності. Процес навчання спрямований на соціалізацію особистості, але іноді навчання конфліктує з реальними інтересами учня. Таким чином, «освіта є частиною процесу соціалізації, яка передбачає засвоєння широкого кола цінностей, понять і очікувань, на основі яких складається повсякденне життя людей» [8, с. 425]. Крім цього, Н. Смелзер, спираючись на особливості американського суспільства, пов'язував поняття «освіта» з поняттям «соціальна мобільність» (чим більше років вчиться людина та має дипломів, тим більше в неї шансів на успіх у житті та високооплачувану роботу). Класик соціології Е. Дюркгейм відводив освіті дуже важливу роль. Він широко трактував це поняття, розглядаючи освіту як окремий соціальний інститут, який є невід'ємною частиною виховання. Освіта, на думку Е. Дюркгейма, це головний інструмент солідарності. Основна ідея його праць, присвячених темі освіти, полягає в тому, що педагогіка та соціологія нерозривно пов'язані. Педагогіка залежить від соціології. На його думку, виховання та освіта є ключовими інститутами, які моделюють суспільства, адже освітні заклади відтворюють риси суспільства [9, с. 34]. У сучасному світі роль освіти можемо характеризувати так: «Освіта призначена, щоб дати новому поколінню початкові знання культури, формуючи поведінку в дорослому житті й допомагаючи у виборі можливої ролі в суспільстві. У широкому розумінні слова освіта – процес або продукт формування розуму, характеру або фізичних здібностей особистості. У технічному значенні – це процес, за допомогою якого суспільство через школи, коледжі, університети та інші інститути цілеспрямовано передає свою культурну спадщину – накопичене знання, цінності й навички – від одного покоління іншому [10].

Проаналізувавши праці багатьох соціологів, виділимо п'ять основних функцій освіти:

- а) функція трансляції культури суспільства від покоління до покоління, а також її поширення й збереження;
- б) функція соціалізації та інтеграції молодого покоління;
- в) функція соціального відбору (селекції);

- г) функція соціокультурних змін;
- д) функція соціального контролю [11, с. 112].

Усі вищезазначені функції тією чи іншою мірою сприяють впливу освітнього процесу на становлення безпеки держави. Але, на нашу думку, найбільш вагомим в цій схемі є функція соціального контролю. За задумом, соціальний контроль є тим фактором, що регулює поведінку людини. Основною метою соціального контролю є виховання законослухняного громадянина. Наприклад, через діяльність викладачів освіта реалізує регуляторну функцію, сприяючи інтеграції та підтримці стабільності суспільства. Зауважимо, що в умовах зниження, а іноді й втрати реалізації функції соціального контролю таких соціальних інститутів, як сім'я, різко зростає значення здійснення цієї функції інститутом освіти [1, с. 247]. Освіта, як у багатьох випадках другий за значенням соціальний інститут у житті людини, закладає в особі соціальні норми, які прийняті в суспільстві, та попереджає про санкції, які будуть введені за порушення цих норм.

Для того, щоб прослідкувати кореляцію між освітою та соціальною безпекою, треба враховувати такі фактори, як якість освіти й кількісні показники освічених людей. Як показують дослідження, рівень безпеки в країнах, де превалюють освічені люди, є значно вищим. Ми пояснюємо це так: наявність вищої освіти дає людині змогу критично мислити, аналізувати факти та робити зважені висновки, що призводить до зниження протестного потенціалу та криміногенних настроїв населення. Для підтвердження нашої тези наведемо приклад. При цьому зауважимо, що, звісно, існує низка взаємопов'язаних соціальних, економічних, культурних та політичних чинників, які посилюють наведені дані, але роль освіти тут є, безперечно, вагомим. Тож, за даними рейтингу країн світу за індексом рівня освіти за 2016 р., перше місце з позначкою 0,939 посіла Австралія [12]. При цьому кількість тяжких та особливо тяжких злочинів, так само як і рівень терористичної загрози, перебуває на низькому рівні. Найпоширенішими проявами кримінальної активності є дрібні крадіжки й вуличне шахрайство [13]. Водночас у Нігерії, яка посіла останнє місце в рейтингу освічених країн світу, рівень злочинності має високі показники. На території країни поширена діяльність терористичних угруповань, а максимально високий рівень небезпеки спостерігається в нетрях великих міст [14].

Висновки. Отже, проведений теоретичний аналіз показує, що шляхи до вирішення проблем, які постають перед державою у сфері безпеки (у тому числі соціальної) сильно залежать від освіти. Із соціологічного погляду це пов'язано, з одного боку, з функцією соціального контролю, а з іншого – з розвитком потенціалу особистості. За найкращих умов під час здобуття освіти в людини мають бути сформовані загальноприйняті соціальні норми, які формують законослухняного й сумлінного громадянина. Серед якостей, які мають бути виховані в соціально безпечної людини, мають бути такі: патріотизм, критичне мислення та здатність аналізувати інформацію. Як наслідок, це забезпечує безпеку держави.

Перспективою дослідження може бути емпіричне підтвердження теоретичного аналізу.

Список використаної літератури

1. Фомченкова Г. А. Институализация безопасности молодежи в условиях трансформации российского общества : дис. д-ра соц. наук : 22.00.04. Санкт-Петербург, 2014. 407 с.
2. Гринчук А. В. Социология безопасности: состояние и перспективы развития. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. № 1. С. 101–102.
3. Лисовский В. Т. Эскиз к портрету: жизненные планы молодежи (По материалам социологических исследований). Москва : Молодая гвардия, 1962. 208 с.
4. Добрынина В. И. Воспитание личности – управляемый процесс. *Социальное управление и молодежь*. 1969. Вып. 3. С. 28–32.
5. Чистякова Н. А. Социальная работа с молодежью. *Основы социальной работы* / Н. А. Чистякова ; отв. ред. П. Д. Павленок. Москва : ИНФРА-М, 1997. С. 338–351.
6. Яницкий О. Н. Социология риска : монография. Москва : LVS, 2003. 192 с.
7. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=-MetodichniRekomendatsii> (дата звернення: 11.12.2017).
8. Смелзер Н. Социология : пер с англ. / науч. ред. В. А. Ядов. Москва : Феникс, 1994. 688 с.
9. Дюркгейм Э. Социология образования / пер. с франц. Т. Г. Астаховой ; под ред. В. С. Собкина и В. Я. Нечаева. Москва : ИНТОР, 1996. 80 с.
10. Вища освіта в Україні і Болонський процес : навч.-метод. посіб. для підготов. магістрів, асп. та перепідготов. викл. вищ. навч. закл. / С. М. Гончаров, В. С. Мошинський; Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. Рівне, 2005. 141 с.
11. Тадевосян Э. В. Социология : учеб. пособие. Москва : Знание, 1998. 271 с.
12. United Nations Development Programme: Education Index 2016. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/education-index/education-index-info> (дата звернення: 11.12.2017).
13. Victims of violent crime statistics. URL: <http://www.aic.gov.au/statistics/-violent%20crime/victims.html> (дата звернення: 11.12.2017).
14. Республика Нигер. *Гуманитарные технологи: аналитический портал* : сайт. URL: <http://gtmarket.ru/countries/niger/niger-info> (дата звернення: 11.12.2017).

Стаття надійшла до редакції 26.12.2017.

Кудоярова В. О. Образование молодежи как фактор обеспечения социальной безопасности государства: теоретический аспект

В статье рассмотрены проблемы формирования социальной безопасности, учитывая образование молодежи как основной фактор обеспечения безопасности государства. Представлен теоретический анализ понятий «молодежь», «безопасность», «образование», а также показана корреляция между понятиями «социальная безопасность» и «образование».

Ключевые слова: образование, институт образования, молодежь, безопасность, социальная безопасность, социальный контроль.

Kudoiarova V. Education of Youth as a Factor in Ensuring Social Security of the State: the Theoretical Aspect

Now modern Ukrainian society is being in a state of transformation and it rises to new challenges that progressively threaten the integrity of the society as well as its harmonious development. As student community is an integral part of youth, we should highlight the influential role of the education institution in formation of the young man's personality. In such

conditions searching for mechanisms of stable and safe society development are being of actual value.

The problem of ensuring security is being the subject matter of many sciences. Among the scientists who made a great contribution in studying the security as social phenomena we can mention N. Machiavelli, T. Hobbes, J. Locke, A. Comte, G. Spencer, K. Marx and others. In the context of sociological knowledge of post-soviet scholars we should name the works of the following scientists: V. Dobrenkov, V. Kuznetsov, V. Levashov, J. Kosarev, G. Osipov, V. Kovalev, etc. V. Nikolayevsky, and L. Bevzenko are among Ukrainian scientists who dealt with this problem.

The aim of the article is an attempt to conceptualize youth education as a factor of ensuring social security of the state.

To achieve this goal we will interpret the main theoretical concepts, namely «security», «youth» and «education».

According to the V. Lisovsky definition, youth is a generation of people aged from 16 to 30 who are passing the stage of understanding the main social functions, such as educational, cultural, professional ones, etc.

Traditionally, security means lack of danger, which means the situation without any threat. We will consider social security in our work. G. Fomchenkova defines social security as a set of conditions that are necessary for maintaining public order and vital normative orientations of the person, society and state.

Education is a central concept of works written by many scientists in different fields of knowledge, in particular in sociology. American sociologist N. Smelzer points out that «education is a part of socialization process which means understanding the great number of values, concepts and expectations that form people's everyday life»

In our opinion, the most important function of education is the function of social control. Social control is the factor that regulates person's behavior. Education forms social norms accepted in the society and warns about sanctions that will be imposed in case of breaking these rules.

To follow the correlation between the education and social security one should take into consideration such factors as quality of education and number of educated people in the country. According to the surveys the level of security in countries, where the number of educated people is greater, is much higher. According to the figures presented in the rating of the world countries on level of education for 2016 Australia took the first place with the rate of 0,939. The crime rate in this country is very low. At the same time in Nigeria, which ranked last in this rating of the educated countries of the world, the crime rate is high.

So, the conducted theoretical analysis shows that ways of solving the problems in the field of security (including social security), which the state faces, significantly depend on education. From the sociological point of view from one hand it is connected with the function of the social control and from the other hand with the development of the person's potential. In better conditions in the process of getting education generally accepted social norms, which form low-abiding and bona fide citizen, must be formed.

Qualities that should be raised in a socially-safe person must include love of the country, critical thinking and ability to analyze information. As a result it will ensure the security of the state.

Key words: education, institute of education, youth, security, social security, social control.